

Ferreira Santos Pardal proti Portugalsku, rozsudek ze dne 30. 7. 2015 - Judikатурní rozpory u nejvyšší soudní instance jako důvod porušení práva na spravedlivý proces

Stěžovatel: Ferreira Santos Pardal

Žalovaný stát: Portugalsko

Číslo stížnosti: 30123/10

Datum: 30.07.2015

Článek Úmluvy: čl. 6

Rozhodovací formace: Senát

Soud: Evropský soud pro lidská práva

Hesla: právní jistota, právo na konzistentní judikaturu, spravedlivý proces

Český právní řád: § 20 a § 21 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů

Významnost: 2

Judikатурní rozpory u nejvyšší soudní instance jako důvod porušení práva na spravedlivý proces

Autorský komentář:

Předkládaný rozsudek se zabývá právem na konzistentní judikaturu v kontextu spravedlivého řízení. S poukazem na svou starší judikaturu Soud konstatuje, že judikатурní rozpory jsou ze své povahy vlastní každému systému a vyzdvihuje nezbytnost judikатурního vývoje. Nejvyšší soudní instance mají v tomto ohledu nicméně specifické postavení sjednocovatelů judikatury a případné judikатурní excesy v jejich judikatuře mohou narušovat zásadu právní jistoty a důvěru v soudnictví. To neplatí pro judikатурní obraty založené na nové interpretaci, které jsou zcela legitimní a nezbytné pro zlepšování soudního systému. Soud přitom hodnotí i existenci a účinnost mechanismů nápravy, které jsou ve vztahu k Nejvyššímu soudu upraveny zákonem o soudech a soudcích a jsou svěřeny jak jednotlivým senátům (v případě postoupení velkému senátu), tak předsedovi soudu, předsedům kolegií a velkému senátu (v případě stanovisek). Předmětný rozsudek je tak zejména apelem na soudy, zvláště na soudy nejvyšší instance, aby se vyvarovaly judikатурních rozporů, které mají povahu excesu a nejsou součástí přirozeného judikатурního vývoje. Jejich existence totiž může mít dopady nejenom na spravedlnost řízení v individuálních případech, ale na obecné fungování systému soudnictví jako takového a jeho vnímání veřejností.

(JUDr. Pavel Simon)

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatel byl v říjnu 1997 zraněn při dopravní nehodě, přičemž nehodu utrpěl jako cestující (nikoliv řidič) ve vlastním vozidle. Pojišťovna mu uhradila náklady spojené s hospitalizací a léčbou, a to až do konce roku 1998. V březnu 1999 pojišťovna stěžovatele informovala, že ho již považuje za zotaveného, přičemž má trvale sníženou pracovní schopnost o 28,8 %. Stěžovatel následně podal na pojišťovnu žalobu na náhradu újmy na zdraví, jelikož se domníval, že se na něj mělo vztahovat jeho vlastní pojištění občanskoprávní odpovědnosti, protože byl u nehody v pozici „třetí osoby“, nikoliv v pozici řidiče. Svého nároku se domáhal s odkazem na třetí směrnici Rady ze dne 14. května 1990 o sblížení právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel (90/232/EHS) a související vnitrostátní legislativu, soud prvního stupně nicméně jeho žalobu zamítl (§ 6-11).

Stěžovatel se proti rozhodnutí odvolal, přičemž odvolacímu soudu navrhl, aby Soudnímu dvoru Evropské unie předložil předběžnou otázku týkající se stanovení rozsahu pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel. Odvolací soud ale rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdil a ve vztahu k nutnosti předložit předběžnou otázku uvedl, že předmětná směrnice je v portugalském právním řádu řádně transponována a o jejím výkladu nevznikají pochybnosti. Rozhodnutí nezvrátil ani Nejvyšší soud, který rovněž stěžovatelovu návrhu na předložení předběžné otázky nevyhověl (§ 12-16).

V prosinci 2007 stěžovatel zahájil řízení na náhradu škody a nemajetkové újmy proti státu, přičemž odpovědnost státu za škodu měla vzniknout pochybením soudů ve výše popsáném řízení. Stěžovatel požadoval náhradu škody a nemajetkové újmy v celkové výši 394 550 EUR, vzniklé v důsledku nesprávného výkladu směrnice 90/232/EHS. Soud prvního stupně stěžovatelův nárok neuznal, odvolací soud mu ale částečně vyhověl, jelikož dotčená směrnice ze své působnosti vylučuje výhradně řidiče vozidla. Konstatoval, že Nejvyšší soud pochybil, když předběžnou otázku nepředložil, a stát je proto odpovědný za škodu a nemajetkovou újmu vzniklou porušením unijního práva (§ 17-20).

Zastoupení státu podalo proti uvedenému rozhodnutí dovolání k Nejvyššímu soudu, kterému soud rozsudkem z 3. prosince 2009 vyhověl, přičemž s ohledem na časovou působnost zákona č. 67/2007 ze dne 31. prosince 2007, upravujícího otázky odpovědnosti státu za škodu a nemajetkovou újmu, včetně škody a újmy způsobené pochybením soudů, konstatoval, že na projednávanou situaci se předmětný zákon nevztahuje (§ 21-23).

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

1. K tvrzenému porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy z důvodu porušení zásady právní jistoty
2. S poukazem na čl. 6 odst. 1 Úmluvy se stěžovatel domnívá, že výklad zákona o mimosmluvní občanskoprávní odpovědnosti státu za justiční omyl tak, jak jej provedl Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 3. prosince 2009, je v rozporu s jeho konstantní judikaturou a porušuje zásadu právní jistoty a zásadu spravedlivého řízení. Ve vztahu k čl. 13 Úmluvy namítá také neúčinnost žaloby z titulu mimosmluvní občanskoprávní odpovědnosti státu.
3. Soud připomíná, že čl. 6 Úmluvy je ve vztahu k čl. 13 lex specialis, a z něho plynoucí záruky jsou tak absorbovány zárukami plynoucími z čl. 6 (Kudla proti Polsku, č. 30210/96, rozsudek velkého senátu ze dne 26. října 2000, § 146). Soud proto posoudí stěžovatelovy námitky pouze ve vztahu k čl. 6 odst. 1 Úmluvy. ...

...

1. B) K věci samé
2. Hodnocení Soudu
3. a) Obecné zásady

4. V rozsudku velkého senátu Nejdet Sahin and Perihan Sahin proti Turecku, č. 13279/05, ze dne 20. října 2011, Soud připomněl základní zásady použitelné v případech týkajících se judikатурních rozporů (ibidem, § 49–58 a 61). Tyto zásady lze shrnout následujícím způsobem:
5. a) Úkolem Soudu není nahradit vnitrostátní soudy: vykládat vnitrostátní legislativu je v první řadě úkolem vnitrostátních orgánů, zejména soudů a tribunálů (Saez Maeso proti Španělsku, č. 77837/01, rozsudek ze dne 9. listopadu 2004, § 22). Jeho role je omezena na ověření souladu účinků takového výkladu s Úmluvou (Kouchoglou proti Bulharsku, č. 48191/99, rozsudek ze dne 10. května 2007, § 50) a s výjimkou situací, kdy posouzení orgánů vykazuje znaky zjevné libovůle, není oprávněn zpochybnit výklad vnitrostátní legislativy provedený soudy (viz kupř. Adamsons proti Lotyšsku, č. 3669/03, rozsudek ze dne 24. června 2008, § 118).
6. b) Soudu obecně nenáleží srovnávat různá rozhodnutí vydaná nezávislými soudy, a to dokonce ani v případech na první pohled obdobných nebo propojených (Engel a ostatní proti Nizozemsku, č. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, rozsudek ze dne 8. června 1976, § 103; Gregório de Andrade proti Portugalsku, č. 41537/02, rozsudek ze dne 14. listopadu 2006, § 36; a Adamsons, citováno výše, § 118).
7. c) Judikатурní rozpory jsou ze své povahy vlastní každému soudnímu systému, který je postaven na systému soudů s teritoriální působností. Takové rozpory mohou vzniknout i v rámci jednoho soudu. To samo o sobě nelze považovat za situaci v rozporu s Úmluvou (Santos Pinto proti Portugalsku, č. 39005/04, rozsudek ze dne 20. května 2008, § 41; a Tudor Tudor proti Rumunsku, č. 21911/03, rozsudek ze dne 24. března 2009, § 29).
8. d) Kritéria, kterými se Soud řídí při posouzení toho, zda kontradiktorní rozhodnutí různých vnitrostátních soudů rozhodujících v posledním stupni představují porušení práva na spravedlivý proces chráněného čl. 6 odst. 1 Úmluvy, spočívají v určení toho, zda v judikatuře vnitrostátních soudů existují „hluboké a přetrvávající rozpory“, zda vnitrostátní právo upravuje mechanismy směřující na odstranění těchto nesrovnalostí, zda byly tyto mechanismy uplatněny a jaké byly účinky jejich uplatnění v neúspěšných případech [viz, kromě jiných, Iordan Iordanov a ostatní proti Bulharsku, č. 23530/02, rozsudek ze dne 2. července 2009, § 49–50; a také Beian proti Rumunsku (č. 1), č. 30658/05, rozsudek ze dne 6. prosince 2007, § 34–40; Stefan a Stef proti Rumunsku, č. 24428/03 a 26977/03, rozsudek ze dne 27. ledna 2009, § 33–36; Schwarzkopf a Taussik proti České republice, č. 42162/02, rozhodnutí ze dne 2. prosince 2008; Tudor Tudor, citováno výše, § 31; a Stefănică a ostatní, č. 38155/02, rozsudek ze dne 2. listopadu 2010, § 36].
9. e) Posouzení Soudu konstantně vychází ze zásady právní jistoty, která je implicitně obsažena ve všech člancích Úmluvy a která představuje jeden ze základních prvků právního státu [viz, kromě dalších, Beian (č. 1), citováno výše, § 39; Iordan Iordanov a ostatní, citováno výše, § 47 a Stefănică a ostatní, citováno výše, § 31].
10. f) Zásada právní jistoty směřuje zejména ke garantování určité stability právních situací a k podpoře důvěry veřejnosti v soudnictví. Existence odporujících si rozhodnutí může vyvolat stav právní nejistoty snižující důvěru veřejnosti v soudní systém, přičemž tato důvěra je jednou ze základních složek právního státu (Padurararu proti Rumunsku, č. 63252/00, rozsudek ze dne 1. prosince 2005, § 98; Vinčić a ostatní proti Srbsku, č. 44698/06 a další, rozsudek ze dne 1. prosince 2009, § 56; Stefan a Stef, citováno výše, § 33; a Stefănică a ostatní, citováno výše, § 38).
11. g) Z požadavku právní jistoty a ochrany legitimní důvěry jednotlivců nicméně neplyne právo na konstantní judikaturu (Unédic proti Francii, č. 20153/04, rozsudek ze dne 18. prosince 2008, § 74). Naopak, judikатурní vývoj není sám o sobě v rozporu s dobrou správou soudnictví, jelikož opuštění dynamického přístupu a vývoje může narušit jakoukoliv změnu nebo zlepšení (Atanasovski proti Bývalé jugoslávské republice Makedonie, č. 36815/03, rozsudek ze dne 14. ledna 2010, § 38).
12. h) Konečně, odlišný přístup při řešení dvou sporů by neměl být vnímán jako judikатурní rozpor, pokud je odůvodněn rozdíly v skutkových okolnostech případů (v tomto ohledu viz Ucar proti

Turecku, č. 12960/05, rozhodnutí ze dne 29. září 2009).

13. b) Použití v projednávaném případě
14. Soud poznamenává, že vláda nerozporuje skutečnost, že vnitrostátní judikatura uznávala možnost žalovat stát v souvislosti s občanskoprávní odpovědností za škody způsobené z důvodu justičního omylu i před účinností zákona č. 67/2007 ze dne 31. prosince 2007. To plyne z relevantní judikatury Nejvyššího soudu uvedené v odst. 30.
15. V projednávaném případě Soud konstatuje, že rozsudkem ze dne 3. prosince 2009 Nejvyšší soud rozhodl, že v době, kdy nastaly sporné skutečnosti, nebylo možné stát žalovat v souvislosti s jeho odpovědností za justiční pochybení. Zrušením odvolacího rozsudku Nejvyšší soud vyjádřil přesvědčení, že rozsudek prvního stupně by měl přetrvat, i když z jiných důvodů (odst. 23).
16. Stejně jako v případě Beian (citováno výše) je tedy původcem judikатурních rozporů namítaných stěžovatelem soud nejvyšší instance.
17. Soud připomíná, že judikатурní rozpory jsou ze své povahy vlastní každému soudnímu systému, který je postaven na systému soudů s teritoriální působností.
18. Soud nicméně zdůrazňuje, že rolí nejvyšších soudních instancí je tyto rozpory řešit (Zielinski a Pradal a Gonzalez a ostatní proti Francii, č. 24846/94, 34165/96 až 34173/96, rozsudek velkého senátu ze dne 28. října 1999, § 59). V důsledku toho platí, že pokud rozdílná rozhodovací praxe vzniká u nejvyšších soudních instancí v zemi, je taková instance zdrojem právní nejistoty, jelikož narušuje zásadu právní jistoty a snižuje důvěru veřejnosti v systém soudnictví (Beian, citováno výše, § 39).
19. V projednávaném případě Soud poznamenává, že Nejvyšší soud přijal řešení, které bylo zcela protichůdné ve vztahu ke konstantní vnitrostátní judikatuře, jak plyne i z rozsudku ze dne 19. června 2008 [odst. 30 bod b)]. Domnívá se, že tyto dva rozsudky nelze vnímat jako judikатурní obrat založený na nové interpretaci práva, jelikož Nejvyšší soud se později vrátil ke své konstantní judikatuře (viz, a contrario, ISik proti Turecku, č. 35224/05, rozhodnutí ze dne 16. června 2009), jak ukazují rozsudky ze dne 28. února 2012 a 23. října 2014 [odst. 30 body d) a e)].
20. Z pohledu Soudu tyto dva rozdílné výklady týkající se přípustnosti žaloby na odpovědnost státu za pochybení justice ve vztahu k Nejvyššímu soudu nevyhnutelně vytvořily situaci judikатурní nejistoty, která byla způsobilá narušit zásadu právní jistoty.
21. Soud zohledňuje tvrzení vlády, dle které stěžovatel v dané situaci disponoval prostředky nápravy. K prvnímu prostředku nápravy (julgamento ampliado de revista) Soud nicméně uvedl, že jeho uplatnění závisí na rozhodnutí předsedy Nejvyššího soudu, který v daném případě nejednal. Navzdory judikатурnímu rozporu uvnitř Nejvyššího soudu se předseda této nejvyšší soudní instance neobrátil na občanskoprávní kolegium Nejvyššího soudu s cílem zajistit jednotnost judikatury, i když tak v souladu s odst. 1 čl. 732-A občanského soudního řádu učinit mohl (odst. 28). Ve vztahu k mimořádnému prostředku nápravy na sjednocení judikatury (recurso extraordinario de uniformizacáo de jurisprudencia) Soud poznamenal (v souladu s vládou, která to přiznává), že v době, kdy nastaly sporné skutečnosti, nebyl tento prostředek nápravy použitelný. Zákon č. 303/2007 ze dne 24. srpna 2007, upravující tento prostředek nápravy, se nevztahuje na řízení, která probíhala v momentě vstupu zákona v účinnost (odst. 29). Stěžovatel tedy nedisponoval mechanismem umožňujícím mírnit judikатурní rozpory existující u Nejvyššího soudu.
22. Soud tedy uzavírá, že judikатурní nejistota, vedoucí k odmítnutí stěžovatelovy žaloby, k níž se v projednávaném případě přidává absence mechanismu schopného zajistit jednotu rozhodovací praxe uvnitř nejvyšší vnitrostátní soudní instance, způsobila, že stěžovatel byl zbaven možnosti přezkumu své žaloby na náhradu škody proti státu, zatímco nárok ostatních osob v obdobné situaci byl uznán. Došlo proto k porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy.
23. K tvrzenému porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy z důvodu porušení nestrannosti nejvyššího soudu
24. Stěžovatel ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy namítá rovněž porušení nestrannosti Nejvyššího

soudu z důvodu, že Nejvyšší soud byl povolán rozhodnout o justičním omylu, jehož byl původcem.

25. Soud zdůrazňuje, že tato námitka je spojena s námitkou posouzenou výše, a proto ji rovněž prohlásil za přijatelnou.
26. Soud připomíná, že právo jednotlivce, aby byl jeho případ projednán nezávislým a nestranným soudem, je v širším smyslu pouze součástí práva na spravedlivé řízení, chráněné čl. 6 Úmluvy.
27. S ohledem na konstatování porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy (odst. 53) se Soud domnívá, že přezkum porušení stejného ustanovení z důvodu absence nestrannosti Nejvyššího soudu není na místě (viz, mutatis mutandis, Beian, citováno výše, § 45).

III. K aplikaci čl. 41 a 46 Úmluvy

...

1. Újma
2. Stěžovatel požaduje 479 091 € (EUR) za majetkovou újmu, kterou údajně utrpěl, přičemž tato částka odpovídá náhradě škody, kterou mu přiznal odvolací soud v Guimaraes rozsudkem ze dne 23. dubna 2009, jenž byl následně zrušen rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 3. prosince 2009. Požaduje rovněž náhradu nemajetkové újmy, kterou údajně utrpěl, nárok však nevyčísluje.
3. Vláda sumu požadovanou jako náhradu majetkové újmy popírá, jelikož neexistuje žádná příčinná souvislost mezi porušením a tvrzenou majetkovou újmou.
4. Soud mezi konstatovaným porušením a tvrzenou majetkovou újmou nespatřuje příčinnou souvislost a zamítá související žádost. Stěžovatel neupřesnil částku, kterou požaduje v souvislosti s tvrzenou nemajetkovou újmou, Soud se tedy domnívá, že není na místě mu náhradu z tohoto titulu přiznat.

...

VÝROK

Z těchto důvodů Soud jednomyslně

1. Prohlašuje stížnost za přijatelnou;
2. Rozhoduje, že došlo k porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy z důvodu porušení zásady právní jistoty;
3. Rozhoduje, že mu nenáleží přezkoumat námitky ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy týkající se porušení zásady nestrannosti Nejvyššího soudu.

(Zpracovala Mgr. Bc. Alžbeta Králová)